काठमाडौँ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन

तारा खड्का

परीक्षा क्रमाङ्क : २८०७२०/०७३

त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-२३५-२२४-२००९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको शोधपत्र (नेपा.शि. ५४४) पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७३/2017

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

काठमाडौँ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन

१२९/०७३

तारा खड्का

प्रतिबद्धता पत्र

यस शोधपत्रभित्रका सामग्रीहरू कहीँ कतैबाट साभार गरिएको होइनन् । यसका कुनै पनि अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा आएका छैनन् । तसर्थ यो शोधपत्र नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

मितिः २०७४/०३/०२

....

तारा खड्का

शोधार्थी

निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको शोधपत्र (नेपा.शि. ५४४) पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत **काठमाडौँ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र शोधार्थी श्री तारा खड्काले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । मिहिनेत र परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोधपत्रबाट म पूर्णतः सन्तुष्ट भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कन लागि सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०७४/०३/०४
June 18, 2017

....
उपप्रा. मुरलीधर घिमिरे
(शोधनिर्देशक)
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर काठमाडौँ ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको शोधपत्र (नेपा.शि ५४४) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ छात्रा श्री तारा खड्काले तयार पार्नुभएको **काठमाडौँ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र स्नातकोत्तर तहका निमित्त उपयुक्त भएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क.सं	नाम	हस्ताक्षर
१.	प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख)	....
२.	सहप्रा.डा. अम्बिकादेवी घिमिरे (शोधविशेषज्ञ)	....
३.	उप.प्रा. मुरलीधर घिमिरे (शोधनिर्देशक)	....

मितिः २०७४/०३/२०

July 04, 2017

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत **काठमाडौँ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह एम.एड. चौथो सेमेस्टरको शोधपत्र (नेपा.शि. ५४४) पाठ्यांशको प्रयोजनको लागि तयार पारिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र मेरा आदरणीय गुरु उपप्राध्यापक श्री मुरलीधर घिमिरेज्यूको कुशल निर्देशनमा रही तयार पारिएको हो । शोधप्रस्ताव लेखनदेखि शोधपत्रको अन्तिम स्वरूप दिने समयसम्म कुशल निर्देशन गर्नुहुने शोधनिर्देशक आदरणीय गुरुप्रति म हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

शोधपत्र लेखनका सन्दर्भमा प्राज्ञिक सल्लाह सुझाब दिनुहुने आदरणीय विभागीय प्रमुख प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई, गुरुहरु प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी, डा. राजेन्द्रप्रसाद खनाल, शोधशीर्षक छनोट र शोधप्रस्ताव स्वीकृतिका क्रममा आवश्यक सुझाब दिनुहुने निवर्तमान विभागीय प्रमुख प्रा.डा. रामनाथ ओझाप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यस शोधपत्र तयारीका क्रममा सामग्री सङ्कलनका लागि अनुमति दिई समय उपलब्ध गराउनुहुने र आवश्यक सुझाब दिनुहुने काठमाडौँ जिल्लाका छनोटमा परेका विद्यालयका प्रधानाध्यापक, शिक्षक वर्ग तथा विद्यार्थी भाइबहिनीलाई हृदयदेखि नै हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

यस शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष ढङ्गले सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्ण महानुभाव तथा मित्रहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । मलाई यस अवस्थासम्म पुऱ्याउन अविरल हौसला, उत्प्रेरणा तथा सहयोग गर्नुहुने मेरा आदरणीय पिता टेकबहादुर खड्का, आमा नेत्रकुमारी खड्का, पति किरण क्षेत्री, दाजुहरू र दिदीहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । प्रस्तुत शोधपत्र टङ्कनका लागि सहयोग गरिदिनुहुने 'जी' कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुरप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । अन्त्यमा म यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि नेपाली शिक्षा विभाग कीर्तिपुरसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शोधार्थी

तारा खड्का

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

शोधसार

प्रस्तुत **काठमाडौँ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत एम.एड. चौँथो सेमेस्टरको पाठ्यांश नेपा.शि. ५४४ को प्रयोजनको लागि तयार पारिएको हो ।

काठमाडौँ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको विद्यालयको प्रकृति, लैङ्गिकता र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा अध्ययन गर्ने उद्देश्य राखी गरिएको यस शोधपत्रमा क्षेत्रीय अध्ययन पद्धतिबाट प्राथमिक स्रोतको उपयोग गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । दृष्टांश र अदृष्टांश गद्यांशका आधारमा पठनबोधका प्रश्न विद्यार्थीलाई दिएर प्रश्नपत्रमै उत्तर लेख्न लगाई सामग्री सङ्कलन गरिएको छ र परीक्षणको आधार तय गरेर उत्तरपुस्तिका परीक्षण गरी तथ्याङ्क निकालिएको छ । तत्पश्चात् तथ्याङ्कलाई तालिकाबद्ध गरी एकल तथा तुलनात्मक अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । विश्लेषणलाई वस्तुगत बनाउनका लागि प्रतिशत, मध्यमान र मानक विचलनको उपयोग गरिएको छ । तुलनाका सन्दर्भमा मध्यमानको प्रतिशतलाई वृत्तचित्रमा राखी अझ प्रस्ट पारिएको छ । उक्त तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्नुपूर्व विभिन्न पूर्व अध्ययनको समीक्षाबाट अवधारणात्मक ढाँचा निर्माण गरिएको छ । यसैका आधारमा तथ्याङ्कको विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुगिएको छ । उल्लिखित विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता समग्रमा राम्रो रहेको, दृष्टांशभन्दा अदृष्टांश गद्यांशमा, संस्थागत विद्यालयभन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको, छात्रभन्दा छात्राहरूको र अन्य मातृभाषीभन्दा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता राम्रो रहेको निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

सङ्क्षेपीकृत सूची

सङ्क्षेपीकृत रूप	पूर्ण रूप
उपप्रा.	उपप्राध्यापक
क्र.सं.	क्रम सङ्ख्या
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
जि.वि.स.	जिल्ला विकास समिति
डा.	डाक्टर
नेपा.शि.	नेपाली शिक्षा
पृ.	पृष्ठ
प्र.	प्रतिशत
प्रा.	प्राध्यापक
वि.सं.	विद्यार्थी सङ्ख्या
सं.	सङ्ख्या

विषय सूची

पृष्ठ

अध्याय एक

शोधपरिचय

१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्याकथन	२
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	२
१.४	अध्ययनको सान्दर्भिकता र उपादेयता	३
१.५	अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.६	पारिभाषिक शब्दको अर्थ	५
१.७	शोधपत्रको रूपरेखा	५

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१	पूर्वकार्यको समीक्षा	८
	२.१.१ पुस्तक समीक्षा	८
	२.१.२ शोधपत्र समीक्षा	१०
२.२	अवधारणात्मक ढाँचा	१४
	२.२.१ बोधको परिचय	१४
	२.२.१.१ श्रुतिबोध	१५
	२.२.१.२ पठनबोध	१६
	२.२.२ पठनबोध क्षमताको महत्त्व	१७
	२.२.३ पठनबोध शिक्षणका कार्यकलापहरू	१९
	२.२.३.१ प्रश्नोत्तर गर्ने	१९
	२.२.३.२ मुख्य विचार बुझ्न मौनपठन गर्न लगाउने	१९
	२.२.३.३ सार ग्रहण गर्ने	१९
	२.२.३.४ बुँदाटिपोट	२०
	२.२.३.५ घटनाको अनुमान गर्न लगाउने	२०
	२.२.३.६ छलफल गराउने	२०
	२.२.३.७ प्रश्न निर्माण गर्न	२०
	२.२.३.८ समीक्षा गराउने	२०
	२.२.३.९ प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न लगाउने	२१

२.२.३.१० पहिले नै प्रश्न दिई उत्तर खोज्न लगाउने २१
२.२.३.११ पठित अनुच्छेदका खास खास शब्द वा शब्दांशहरू झिकी तिनको पूर्ति गर्न लगाउने २१
२.२.४ पठनबोधका तह २१
२.२.४.१ अभिधात्मक तह २१
२.२.४.२ व्याख्यात्मक तह २२
२.२.४.३ समीक्षात्मक तह २२
२.२.४.४ सिर्जनात्मक तह २२
२.२.५ पठनबोधका चरणहरू २२
२.२.५.१ पहिचान २३
२.२.५.२ सङ्गठन २३
२.२.५.३ अर्थानुसन्धान २३
२.२.६ पठनबोधमा प्रभाव पार्ने तत्त्वहरू २३
२.२.६.१ पाठ्यसामग्रीको छनोट २४
२.२.६.२ वातावरण २५
२.२.६.३ विद्यार्थीको अवस्था २५
२.२.६.४ अभिरुचि २६
२.२.६.५ अभ्यास २६

अध्याय तीन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययन विधि २७
३.२ जनसङ्ख्या २७
३.३ नमुना छनोट २८
३.४ सामग्री सङ्कलन २८
३.४.१ प्राथमिक स्रोत २८
३.४.२ द्वितीयक स्रोत २८
३.५ सामग्री निर्माण २९
३.६ पूर्वपरीक्षण र परिमार्जन २९
३.७ परीक्षणको कार्यान्वयन र उत्तरपुस्तिका परीक्षण २९
३.८ तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण २९
३.९ निष्कर्ष ३१

अध्याय चार

समग्र विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन

४.१ पृष्ठभूमि ३२

४.२ समग्र विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको स्थिति ३२

४.३ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको स्थिति ३३

४.४ समग्र विद्यार्थीहरूको दृष्टांश पठनबोध क्षमता ३४

४.५ समग्र विद्यार्थीहरूको अदृष्टांश पठनबोध क्षमता ३५

४.६ समग्र विद्यार्थीहरूको दृष्टांश र अदृष्टांश पठनबोध क्षमताको तुलना ३६

४.७ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा दृष्टांश पठनबोध क्षमता ३७

४.८ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा अदृष्टांश पठनबोध क्षमता ३८

४.९ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा दृष्टांश र अदृष्टांश पठनबोध क्षमताको तुलना ३९

४.१० निष्कर्ष ४०

अध्याय पाँच

विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन

५.१ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता ४२

५.२ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता ४३

५.३ सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तुलना ४४

५.४ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता ४५

५.५ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता ४६

५.६ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तुलना ४७

५.७ निष्कर्ष ४९

अध्याय -छ

लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन

६.१ पृष्ठभूमि ५१

६.२ छात्रहरूको पठनबोध क्षमता ५१

६.३ छात्राहरूको पठनबोध क्षमता ५२

६.४ छात्र र छात्राहरूको पठनबोध क्षमताको तुलना ५३

६.५ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रहरूको पठनबोध क्षमता ५४

६.६ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्राहरूको पठनबोध क्षमता ५५

६.७ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्राहरूको पठनबोध क्षमताको तुलना ५५

६.८ निष्कर्ष ५७

अध्याय सात

भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको अध्ययन

७.१ पृष्ठभूमि ५८

७.२ नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता ५८

७.३ अन्य मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता ५९

७.४ नेपाली मातृभाषी र अन्य मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तुलना ६०

७.५ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता ६१

७.६ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा अन्य मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमता ६२

७.७ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपाली मातृभाषी र अन्य मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तुलना ६३

७.८ निष्कर्ष ६५

अध्याय आठ

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

८.१ सारांश ६७

८.२ निष्कर्ष ६९

८.३ उपयोगिता ७३

८.३.१ नीतिगत उपयोगिता ७४

८.३.२ प्रयोगगत उपयोगिता ७४

८.४ भावी अनुसन्धानका शीर्षकहरू ७५

सन्दर्भ सामग्री सूची ७६

परिशिष्ट

व्यक्तिवृत्त

तालिका सूची

			पृष्ठ
तालिका सङ्ख्या १	:	समग्र विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	३२
तालिका सङ्ख्या २	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	३३
तालिका सङ्ख्या ३	:	समग्र विद्यार्थीहरूको दृष्टांश पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	३४
तालिका सङ्ख्या ४	:	समग्र विद्यार्थीहरूको अदृष्टांश पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	३५
तालिका सङ्ख्या ५	:	समग्र विद्यार्थीहरूको दृष्टांश र अदृष्टांश पठनबोध क्षमता तथ्याङ्क	३६
तालिका सङ्ख्या ६	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा दृष्टांश पठनबोध क्षमता	३७
तालिका सङ्ख्या ७	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधरमा अदृष्टांश पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	३८
तालिका सङ्ख्या ८	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा दृष्टांश र अदृष्टांश पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	३९
तालिका सङ्ख्या १	:	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	४२
तालिका सङ्ख्या २	:	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	४३
तालिका सङ्ख्या ३	:	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरुको पठनबोध क्षमताको तुलना	४४
तालिका सङ्ख्या ४	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	४६
तालिका सङ्ख्या ५	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	४७
तालिका सङ्ख्या ६	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	४८
तालिका सङ्ख्या १	:	छात्रहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	५१
तालिका सङ्ख्या २	:	छात्राहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	५२
तालिका सङ्ख्या ३	:	छात्रा र छात्राहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	५३

तालिका सङ्ख्या ४	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	५४
तालिका सङ्ख्या ५	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्राहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	५५
तालिका सङ्ख्या ६	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्राहरूको पठनबोध क्षमताको तुलनात्मक तथ्याङ्क	५६
तालिका सङ्ख्या १	:	नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	५८
तालिका सङ्ख्या २	:	अन्य मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	५९
तालिका सङ्ख्या ३	:	नेपाली मातृभाषी र अन्य मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तुलनात्मक तथ्याङ्क	६०
तालिका सङ्ख्या ४	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	६२
तालिका सङ्ख्या ५	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा अन्य मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तथ्याङ्क	६३
तालिका सङ्ख्या ६	:	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपाली मातृभाषी र अन्य मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको तुलनात्मक तथ्याङ्क	६४

चित्रसूची

			पृष्ठ
वृत्तचित्र सङ्ख्या १	:	मध्यमानको आधारमा दृष्टांश र अदृष्टांश पठनबोध क्षमताको वृत्तचित्र	४०
वृत्तचित्र सङ्ख्या २	:	मध्यमानका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको वृत्तचित्र	४९
वृत्तचित्र सङ्ख्या ३	:	मध्यमानको आधारमा छात्र र छात्राहरूको पठनबोध क्षमताको वृत्तचित्र	५६
वृत्तचित्र सङ्ख्या ४	:	मध्यमानको आधारमा नेपाली मातृभाषी र अन्य मातृभाषी विद्यार्थीहरूको पठनबोध क्षमताको वृत्तचित्र	६५